

*Мороз С.А., к.держ.упр., с.д., НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID: 0000-0002-2696-1278,*

*Батур Ю.Г., к.е.н., доц., ННВЦ НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID: 0000-0001-5282-3680,*

*Лопатченко І.М., к.держ.упр., ННВЦ НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID: 0000-0002-4838-2154*

*Moroz S., Candidate of Sciences in Public Administration, Senior Research
Officer, National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv,*

*Batur Yu., PhD of Economic Sciences, associate professor, National University of
Civil Defence of Ukraine, Kharkiv,*

*Lopatchenko I., PhD of Public Administration, Lecturer of the Department of
Public Administration in the sphere of Civil Defence of the Training Research and
Production Centre of National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv*

ІННОВАЦІЙНІ РИЗИКИ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО Й ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УКРАЇНІ (ТЕРИТОРІАЛЬ- НИЙ АСПЕКТ)

INNOVATIVE RISKS OF SOCIAL-HUMANITARIAN AND EDUCA- TIONAL MANAGEMENT IN UKRAINE (TERRITORIAL ASPECT)

Досліджено сучасну практику державного менеджменту в соціально-гуманітарній та освітній сферах в Україні. Установлено, що вітчизняний державний менеджмент тільки починає відзначатися інноваційністю, суттєвим поштовхом для чого стала військова агресія проти України. На цій підставі обґрунтована реалізація публічно-управлінських заходів, що передбачають нейтралізацію негативного впливу війни на соціально-гуманітарну й освітню сфери України шляхом повсюдного використання засобів цифровізації, а також вирішення супутніх проблем, що перешкоджають їй.

Ключові слова: інноваційні ризики; соціально-гуманітарна сфера; освітня сфера; державний менеджменту; територіальний аспект.

The modern practice of state management in the social, humanitarian and educational spheres in Ukraine was studied. It has been established that the domestic state management is just beginning to be marked by innovation, the military aggression against Ukraine was a significant impetus for this. On this basis, the implementation of public management measures, which provide for the neutralization of the negative impact of the war on the social, humanitarian and educational spheres of Ukraine through

the widespread use of digitalization tools, as well as the solution of related problems that hinder it, is justified.

Key words: *innovative risks; social and humanitarian sphere; educational sphere; state management; territorial aspect.*

*“У людства повинно бути майбутнє.
І воно може бути світлим. Нерозв’язних проблем немає.
Пройти небезпечну ділянку шляху в майбутнє допоможе світло еко-
логічних знань, активність, праця та високий професіоналізм”.*
М. Реймерс [1]

Постановка проблеми. Повномасштабна війна проти України унеможлиблює її стале зростання. У той же час, даний позасистемний негативний фактор уже став певною мірою стимулом у зміні державного менеджменту. Цей факт є очевидним. Свідченням цього є ті трансформаційні сили, які мають місце в освітній, екологічній, соціально-гуманітарній та інших важливих сферах економіки та суспільної життєдіяльності. Проте варто зауважити, що всі ці загально державні та регіональні заходи мають відзначатися інноваційністю й осмотичністю. Власне, завданням держави та її регіонів є забезпечення максимальної концентрації позитивних результатів у соціально-економічному розвитку, що у свою чергу сформулюють необхідний базис для стабільного та поступального функціонування. З огляду на це можемо наполягати на актуальності наукового дослідження системи державного менеджменту в Україні на предмет визначення «інноваційних» аспектів у соціально-гуманітарній та освітній сферах в окремо взятих регіонах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика забезпечення розвитку соціально-економічної сфери у воєнний і післявоєнний окреслена як вітчизняними, так і зарубіжними вченими О. Борисенко, В. Воротиним, О. Дулгеровою, Т. Кришталь, Г. Ортіною, В. Приседською, В. Шрамович, В. Чубань, А. Шинкарьовим та ін. Разом із тим зовнішня агресія набула таких масштабів, що загрожують не тільки територіальній цілісності України, а й її соціальній та економічній безпеці, оскільки унеможлиблюється навчання дітей і молоді, населення втрачає роботу, житло та можливості для належного життя [4]. Зважаючи на це, важливим є дослідження пріоритетних напрямків трансформації державного менеджменту України в контексті управління інноваційними проектами й упродовження ризик-менеджменту в найбільш важливих сферах суспільної життєдіяльності.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування а інноваційних ризиків соціально-гуманітарного й освітнього менеджменту в Україні з позиції визначення його територіального аспекту.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, ризик – це наукова категорія, що передбачає трансформацію явищ і процесів або в позитивну сторону, або в негативну. Зрозуміло, що за останнього варіанту ці процеси становлять небезпеку для функціонування держави, регіонів і суспільства. Тому завданням держави є вчасне визначення (ідентифікація й оцінювання) ризиків державного менеджменту, а також реагування на них з метою унеможливлення трансформації в загрози.

Сьогодні в Україні через війну проти неї збільшилася кількість ризиків і небезпек соціально-політичного, інформаційного, економічного, екологічного та іншого характеру. Очевидно, що є сфери суспільної життєдіяльності, у межах яких гостріше та болючіше відчувається вплив таких ризиків і загроз. До них варто віднести такі: соціально-гуманітарну, освітню, систему охорони здоров'я та ін. Їхнє функціонування безпосередньо залежить від упровадження принципу гарантування безпеки.

Міністр освіти і науки України О. Лісовий започаткував реформування вищої освіти, науки та ін. Відповідне профільне міністерство, заклади освіти та інші зацікавлені суб'єкти мають адаптуватися до наслідків війни. Останнє передбачає відновлення освітньої інфраструктури України, створення механізмів для ефективного онлайн-навчання, а там, де дозволяє безпекова ситуація в регіоні, – повернення до офлайну [3]. У м. Харкові з початком нового навчального року було враховано ці безпекові аспекти, і створено «метро-школи», що дозволили навчати офлайн понад 1000 школярів у приміщеннях станцій метрополітену у дві зміни [6]. Такий досвід є новим не тільки для м. Харкова, а й в усьому світі, тому й перейняти його вітчизняним управлінням було ніде. [там само]. Усе це засвідчує потребу та бажання в українців здобувати освіту за будь-яких умов невизначеності.

Гарантування безпековості функціонування системи освіти – це пріоритетне завдання для інституцій усіх рівнів публічного управління. Для України ці заходи є осмотичними, адже передбачають управлінські дії, які потрібно виконати, щоб збільшити концентрацію «речовини у певному розчині», тобто гарантувати безпечність навчання. Оцінюючи сучасний стан реформування сфери публічного управління вищою освітою України, можемо зазначити, що наразі трансформаційні процеси поки не забезпечили осмотичності (максимальної концентрації) безпеки у зазначеній сфері.

Безперечно, підхід, що застосовується МОН України під час заявленої розробки оновленої Стратегії освіти та науки України й Платформи відновлення освіти, є новітнім. Адже вперше широкому загалу науковців-теоретиків і практиків у сфері системи освіти було запропоновано подати заявку як кандидата в експерти за певним напрямом функціонування цієї системи. За результатами поданих заявок, до процесу розробки оновленої Стратегії освіти та науки України в якості експертів долучилося 1690 осіб [2]. Їхні думки досить різнохарактерні на проблеми освітньої сфери, але

надзвичайно важливі. Погоджуємося з експертами, що до проблем в освітній сфері та шляхів їхнього вирішення слід віднести:

1) створення Національного агентства щодо оцінювання наукової діяльності;

2) передачу повноважень МОН України до ЗВО щодо присвоєння саме останніми вчених звань;

3) розширення градації «науковий працівник», «науково-педагогічний працівник», «педагогічний працівник (викладач)» та ін.;

4) зменшення тривалості навчання на другому (магістерському) і третьому (освітньо-науковому) рівнях вищої освіти;

5) виважене та дієве реагування на корупцію та низьку якість наукових досліджень (шляхом уведення дисципліни «Інноваційна наукова діяльність» для здобувачів вищої освіти відповідних її рівнів, навчання за кошти грантів тощо);

б) стимулювання здобувачів до вивчення англійської та інших іноземних мов;

7) підвищення оплати праці наукових і науково-педагогічних працівників та ін.

Отже, сьогодні пріоритетним завданням для України є підтримка системи освіти на належному рівні, а в майбутньому забезпечення її осмотично-інноваційного розвитку, а також і соціально-гуманітарної сфери. Війна проти України зумовила активізацію процесів щодо цифровізації роботи системи державного менеджменту, адже послуги населенню мають надаватися оперативно за будь-яких умов (у мирний час і в період дії воєнного стану). Аналіз управлінської практики та теоретичних напрацювань у сфері цифровізації публічного управління та державної політики дає підстави стверджувати, що саме цифровізація забезпечує інноваційність та осмотичність державного менеджменту в соціально-гуманітарній сфері в Україні. Свідченням цього є результати розвитку інтерактивної платформи «Дія» у напрямку забезпечення реалізації прав громадян різних категорій (пенсіонерів, безробітних, підприємців, які влаштували внутрішньо переміщених осіб, або щодо самих ВПО та ін.). Інфографіка щодо стану зміни кількості ВПО у 2021 р. і 2023 р. наведено на рис. 1.

Наразі в Україні офіційно зареєстровано 4,8 млн внутрішньо переміщених осіб: найбільше – у східних областях. Лідерами за кількістю ВПО є Донецька, Харківська та Дніпропетровська області. У кожній з областей у статусі переселенця проживає близько півмільйона осіб [там само].

2021
2023

ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ

05.05.2021 В ПОРІВНЯННІ З 29.03.2023

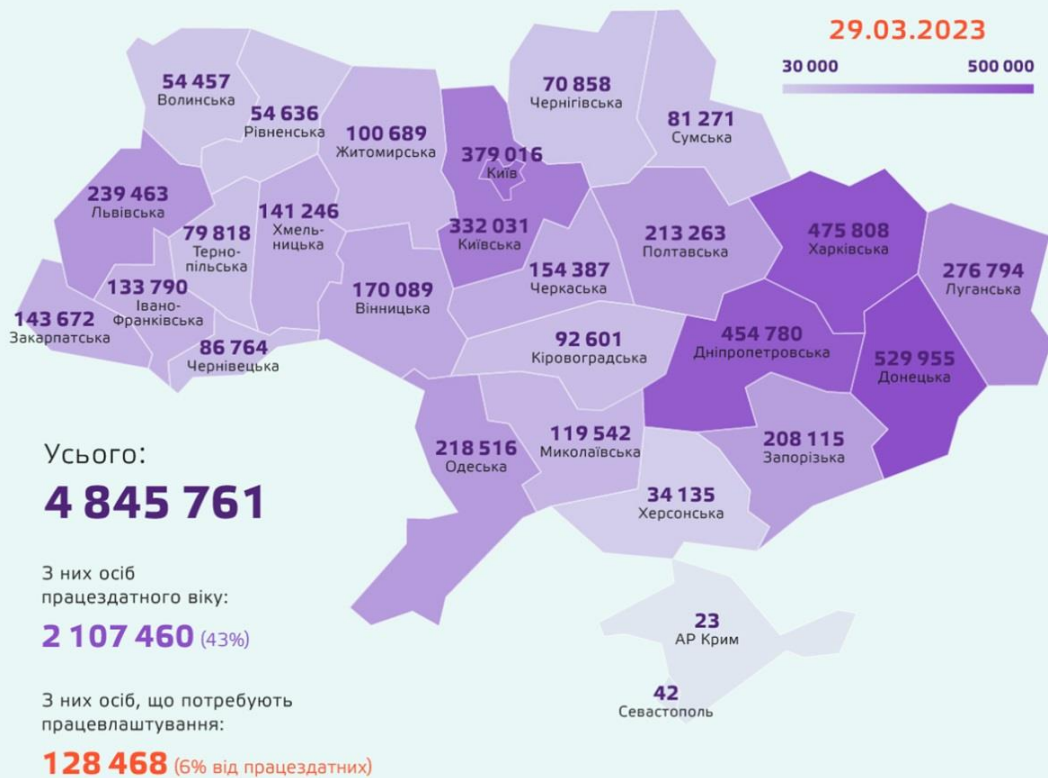
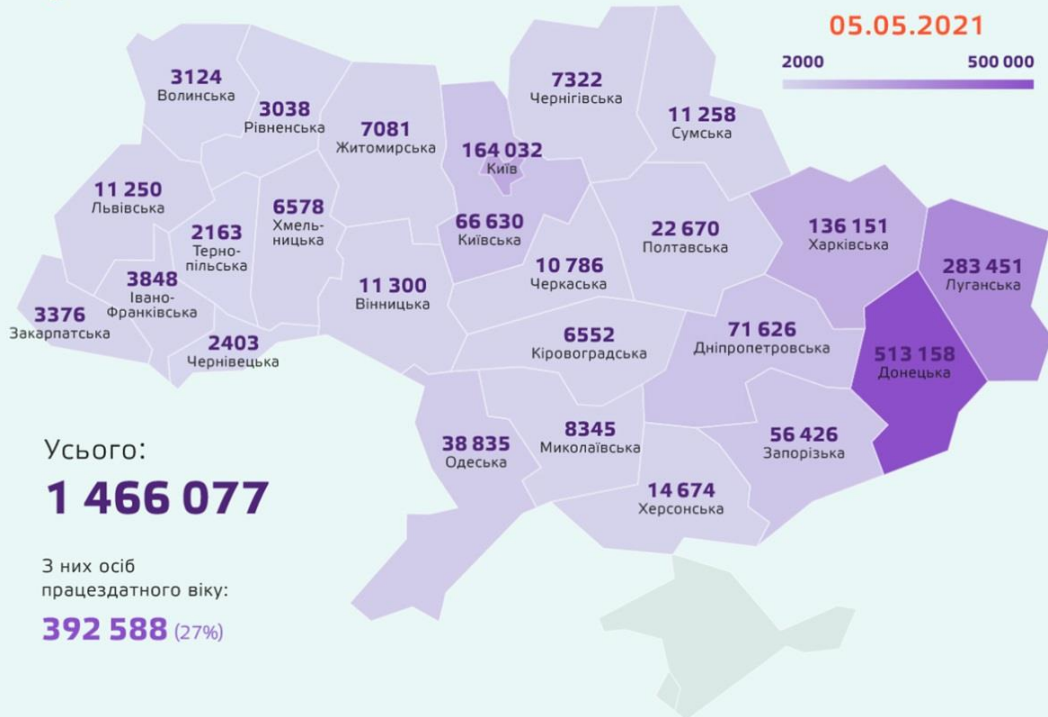

Рис. 1. Інфографіка щодо зміни кількості ВПО у 2021 р. і 2023 р.
Джерело: складено на підставі [7]

Попри те, що регіони сходу країни залишаються в лідерах, за останній рік кількість ВПО у західних областях значно підвищилась. Тому значним викликом для місцевих громад стала швидка адаптація та перелаштування роботи для підтримки значної кількості переселенців у стислі строки [там само].

Отже, задоволення нових потреб й інтересів в українців, у т.ч. внутрішньо переселених осіб, вимагає цілого громадянського управління заходів, що мають відзначатися осмотичністю. В основу даного терміну покладено значення категорії «осмос» (англ. osmosis, нім. osmose) [5]. Осмотичні дії передбачають реалізацію спонтанного переходу, односторонньої дифузії через напівпроникну перегородку (мембрану), яка відокремлює розчин від чистого розчинника або розчину меншої концентрації [там само]. Зумовлений прагненням системи до термодинамічної рівноваги і вирівнювання концентрацій розчину з обох боків мембрани. Цей процес характеризується відповідно осмотичним тиском, що дорівнює надлишковому зовнішньому тискові, який треба докласти з боку розчину, щоб припинити осмос. Він відіграє важливу роль у фізіологічних процесах, використовується при дослідженні полімерів, біологічних структур [там само].

Термінологічно «осмос» можливо застосувати по відношенню до процесів забезпечення стабільного соціального розвитку внутрішньо переміщених осіб в Україні. У даному випадку осмос варто розглядати з позиції впливу держави (реалізації заходів державного менеджменту) на стан задоволення потреб таких осіб з метою його вчасного корегування (рис. 2). Вживати такі заходи наша держава та її апарат змушені були спонтанно, зважаючи на вимоги часу та суспільства, оскільки повномасштабна війна проти України – це позасистемний фактор, який необхідно переводити в площину правового регулювання, але це складно зреалізовувати через обмеженість матеріально-фінансових, кадрових, інформаційних та інших ресурсів.

Для того, щоб реалізація державного менеджменту відзначалася осмотичністю та результативністю, слід застосовувати дієві інструменти державного впливу, що дозволять гарантувати темпоральність та оперативність під час реагування на потреби й інтереси ВПО, корегуючи вияв синергії у позитивний бік. На наше переконання, одним із таких об'єднуючих управлінських інструментів може бути цифровізація. Адже вона дозволяє надавати адміністративні послуги в режимі реального часу, унеможлиблюючи вияви соціального напруження та невдоволення.

Як відомо, Мінсоцполітики за підтримки Міністерства цифрової трансформації та Програми розвитку ООН в Україні за фінансової підтримки Швеції з метою забезпечення нагальних потреб громадян, які постраждали від військової агресії РФ проти України, створено платформ *єДопомога*. Що таке *єДопомога*?

єДопомога – гуманітарна платформа, що дає можливість допомоги ук-

раїнцям постраждалим від російської агресії. Мільйони українців стали вимушеними переселенцями, знаходяться у небезпеці або просто не мають можливості придбати продукти, засоби гігієни, товари першої необхідності та паливо, для заправки авто, щоб виїхати у безпечне місце, чи заправити генератор [4]. Надання єДопомоги залежить від типу допомоги, а саме: 1) допомога з рук в руки; 2) допомога онлайн.

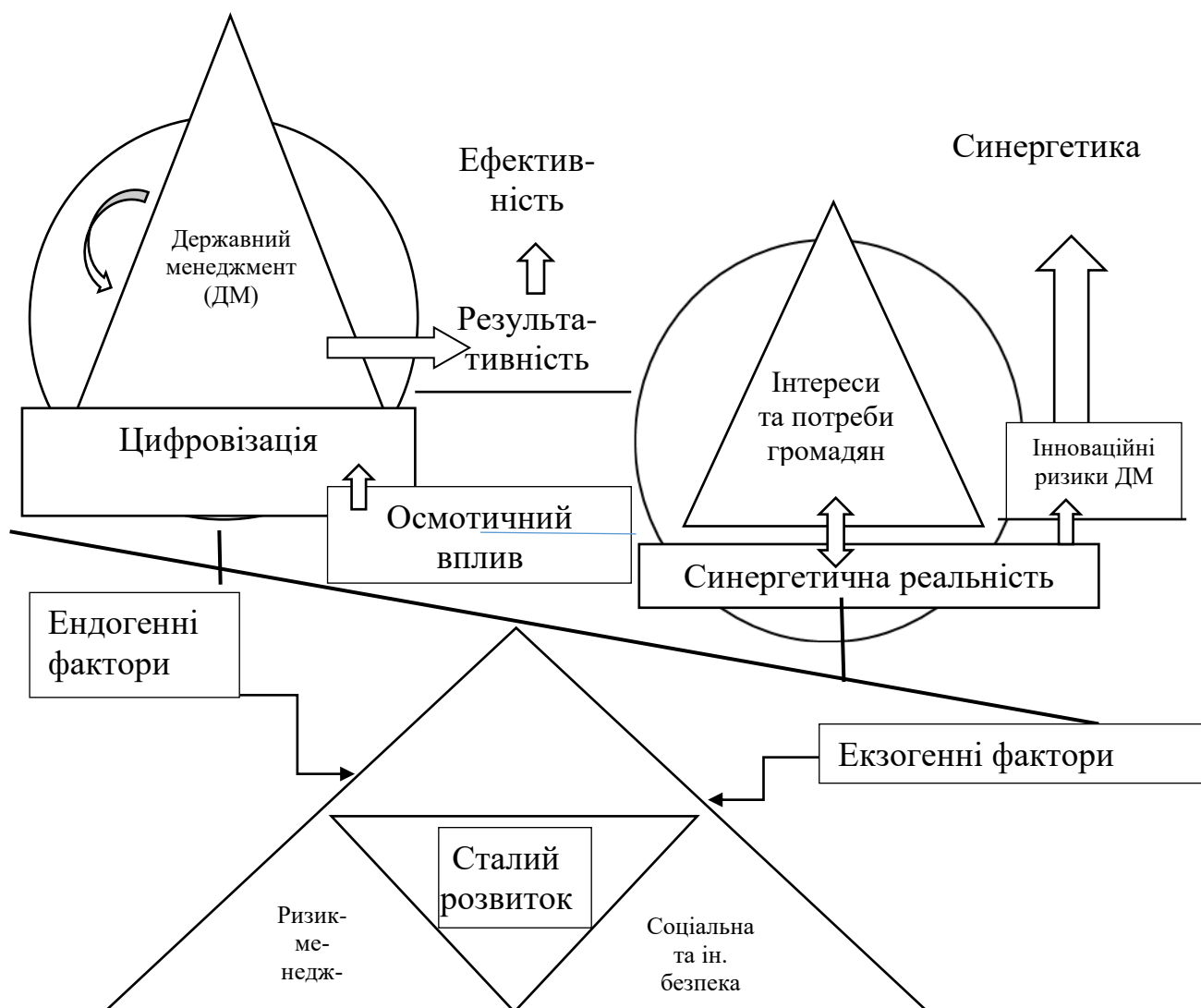

Рис. 2. Вплив цифровізації на інноваційні ризики державного менеджменту в Україні

Джерело: авторська розробка

Така допомога доступна для громадян, у яких є потреба щодо забезпечення: продуктами харчування, засобами особистої гігієни, ліками, побутовими речами, одягом, паливом, транспортними та іншими послугами.

Скористатися такою допомогою громадяни мають можливість на вебсайті <https://social.edpomoga.gov.ua/> у розділі «Отримати допомогу», залишивши відповідну заявку й у разі її обрання благодійником, громадяни отримають допомогу. Щодо статистики єДопомоги, то на веб-ресурсі відповідної платформи представлені такі відомості: стали волонтерами понад 4987 осіб; задоволено 19326 потреб громадян [4].

Очевидно, щоо інструменти цифровізації, у т.ч. інтерактивної платформи «Дія», дозволяють забезпечити повноцінність реалізації прав громадян за будь-яких умов. Так, у межах інтерактивної платформи «Дія» запроваджено низку проєктів, які можливо зреалізувати за допомогою інструментів цифровізації, а саме:

- 1) подати заявку на отримання статусу ВПО (або скасувати такий статус);
- 2) подати заявку на отримання статусу безробітного;
- 3) подати заявку на пільгове кредитування купівлі власної квартири («Оселя»);
- 4) подати заявку на отримання гранту на власну справу («Робота») тощо.

У той же час, для нашої держави характерна низька цифрова грамотність населення, відсутність необхідної техніки для користування засобами цифровізації, відсутність повсюдного Інтернет-покриття тощо [8]. Усе це має знаходитися в полі зору управлінців і фахівців-практиків з метою забезпечення безпечності, сталості й інноваційності державного менеджменту в Україні.

Висновки. Війна проти України вплинула на кожний компонент життя людей. Наслідки цього негативного впливу будуть довгостроковими та матимуть не лише локальний, а й глобальний характер. Виявлено, що небезпеку становлять ризики, пов'язані з соціальним розвитком України, вирішити які можливо за допомогою осмотичного державного менеджменту. Аргументується, що ці ризики можуть відзначатися інноваційністю, яку потрібно вчасно підтримувати з метою забезпечення її позитивного синергетичного розвитку (а, відтак, унеможливлення трансформації ризиків у небезпеки). Обґрунтовується, що особливу актуальність становлять ризики у соціально-гуманітарній та освітній сферах. Оскільки неосвічена нація – це початок кінця суверенітету країни та її територіальної цілісності. З'ясовано, що інноваційність ризиків державного менеджменту відзначається соціальною орієнтованістю й територіальним аспектом, адже саме людина, її життя та гідність є найвищою цінністю (що задекларовано в Основному Законі України від 1996 р.). Власне, інноваційність ризиків державного менеджменту гостро відчувається в умовах невизначеності та/або кризового стану. Розуміючи це, публічні інституції на окремо взятій території або приймають рішення щодо отримання позитивного ефекту від наявних ризиків, або ігнорують їх. Свідченням першого варіанту розвитку подій є приклад досвіду

щодо створення та функціонування метро-шкіл у м. Харків. Дана управлінська практика є взірцевою не тільки на вітчизняних теренах, а й за кордоном.

Зважаючи на сучасний стан функціонування України в умовах війни, наполягається на важливості повсюдного й активного застосування засобів цифровізації для підвищення безпековості, інноваційності й осмотичності державного менеджменту, насамперед, у соціально-гуманітарній та освітній сферах. Виявлено, що наразі в межах інтерактивної платформи «Дія» закладається базис цифровізованого й інноваційного розвитку державного менеджменту (єДопомога, єПідтримка, єОселя, єРобота тощо). У той же час, спостерігається кристалізація проблем у сфері цифровізації населення, відсутність необхідної для цього матеріально-технічної бази, інформаційно-комунікаційної мережі тощо. Доведено, що вирішення цих проблемних питань є важливим завданням для України з позиції забезпечення осмотичного інноваційного розвитку державного менеджменту.

Акцентується на тому, що за сучасного стану функціонування України та найсприятливішої її повоєнної кон'юнктури важливо ефективно використовувати наявний «портфель ресурсів», зокрема у соціально-гуманітарній й освітній сферах. Від цього залежить як зростання економічної сили України, так й існування її майбутніх поколінь. При цьому особлива увага з боку держави та її апарату має бути приділена по відношенню до ВПО. Адже працювати з ВПО необхідно комплексно; їх інтеграція у життя громад вкрай важлива не лише з економічної точки зору, а й з політичної. Після перемоги вони матимуть значний вплив на формування місцевої та центральної влади. Зважаючи на багаторічний досвід держави у питаннях інтеграції ВПО важливо повертатись до успішних практик, а також працювати над новими підходами.

Список використаних джерел:

1. Аніщенко В.О. Основи екології : навч. посіб. К.: ДП «Вид. дім. «Персонал», 2011. 148 с.
2. В Україні розробляють нову освітню стратегію. URL: <https://osvita.rayon.in.ua/news/613487-v-ukraini-rozroblyayut-novu-osvitnyu-strategiyu>.
3. "Зміна правил гри в освіті та науці": що анонсував міністр О. Лісовий і як відповів на звинувачення у плагіаті. URL: <https://texty.org.ua/fragments/109261/zmina-pravy1-hry-v-osviti-sho-anonsuvav-ministr-lisovyj-i-yak-vidpoviv-na-zvynuvachennya-u-plahiyati/>.
4. єДопомога. URL: <https://social.edopomoga.gov.ua/uk/>.
5. Осмос // Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D1%81%D0%BC%D0%BE%D1%81>.
6. У Харкові школярі навчаються в метро у дві зміни. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3756895-u-harkovi-skolari-navcautsa-v->

metro-u-dvi-zmini.html.

7. У яких областях України найбільше переселенців: дослідження. URL: <https://glavcom.ua/country/society/u-jakij-oblasti-ukrajini-najbilshe-pereselentsiv-doslidzhennja-infohrafika-929992.html>.

8. Pomaza-Ponomarenko A., Hren M., Durman O., Bondarchuk N., Vorobets V. Management mechanisms in the context of digitalization of all spheres of society. Revista San Gregorio. SPECIAL EDITION-2020. 2020. Núm. 42. URL: <http://revista.sangregorio.edu.ec/index.php/REVISTASANGREGORIO/issue/view/RSAN42/showToc>.

Referances:

1. Anishchenko V.O. Basics of ecology: teaching. Manual [Osnovy ekolohiyi : navch. posib]. K.: "Vyd. House. "Staff", 2011. 148 p. Print.

2. A new educational strategy is being developed in Ukraine [V Ukrayini rozroblyayut' novu osvitnyu stratehiyu]. URL: <https://osvita.rayon.in.ua/news/613487-v-ukraini-rozroblyayut-novu-osvitnyu-strategiyu>.

3. "Changing the rules of the game in education and science": what Minister O. Lisovyi announced and how he responded to accusations of plagiarism ["Zmina pravyl hry v osviti ta nautsi": shcho anonsuvav ministr O. Lisovyy i yak vidpoviv na zvyuvachennya u plahiati]. URL: <https://texty.org.ua/fragments/109261/zmina-pravyl-hry-v-osviti-sho-anonsuvav-ministr-lisovyj-i-yak-vidpoviv-na-zvyuvachennya-u-plahiati/>.

4. There is help [yeDopomoha]. URL: <https://social.edopomoga.gov.ua/uk/>.

5. Osmosis [Osmos] // Wikipedia. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D1%81%D0%BC%D0%BE%D1%81>.

6. In Kharkiv, schoolchildren study in the subway in two shifts [U Kharkovi shkolyari navchayut'sya v metro u dvi zminy]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3756895-u-harkovi-skolari-navcautsa-v-metro-u-dvi-zmini.html>.

7. Which regions of Ukraine have the most immigrants: research [U yakykh oblastiakh Ukrayiny naybil'she pereselentsiv: doslidzhennya]. URL: <https://glavcom.ua/country/society/u-jakij-oblasti-ukrajini-najbilshe-pereselentsiv-doslidzhennja-infohrafika-929992.html>.

8. Pomaza-Ponomarenko, A., Hren, M., Durman, O., Bondarchuk, N. & Vorobets, V. (2020). Management mechanisms in the context of digitalization of all spheres of society. Revista San Gregorio. SPECIAL EDITION-2020. 2020. Núm. 42. Retrieved from <http://revista.sangregorio.edu.ec/index.php/REVISTASANGREGORIO/issue/view/RSAN42/showToc>.